

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

M-4

LIETUVOS ISTORIJOS METRAŠTIS

1971
metai

VILNIUS

1971

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF THE HISTORY
OF LITHUANIA

1971

VILNIUS

1971

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1971

VILNIUS

1971

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК ИСТОРИИ ЛИТВЫ

Год
1971

ВИЛЬНИУС

1971

9(TL)
Li 237

Redakcinė kolegija

Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Milius Vacys,
Strazdūnaitė Rita (*sekretorė*), Šadžius Henrikas (*vyr.
redaktorius pavaduotojas*), Tautavičius Adolfas,
Tyla Antanas, Vaitkevičius Bronius (*vyr. redakto-
rius*), Žepkaitė Regina

Vilnius, Kosciūškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

UDK 947.45+943.8+944.074

LIETUVOS EMIGRANTAI PARYŽIAUS KOMUNOJE

ANTANAS TYLA

Paryžiaus Komunos veikloje ir jos gynime dalyvavo įvairių tautų žmonės. Buvo tarp jų ir lietuvių bei politinių emigrantų iš Lietuvos. Visi jie gimtąjį kraštą paliko po politinių ir visuomeninių įvykių Lietuvoje iki XIX a. VII dešimtmečio. XIX a. I pusės lietuvių politinės emigracijos istorija tebelaukia tyrinėtojų, tad apie jos visuomeninę ir politinę veiklą mes dar mažai ką žinome.

Žymiai daugiau čia yra nuveikę Lenkijos LR istorikai, kurie to meto politinei lenkų emigracijai, kaip tautos daliai, skiria daug dėmesio. Per pastaruosius 2 dešimtmečius ten pasirodė šios monografijos: Kristinos Vičanskos „Lenkai 1871 m. Paryžiaus komunoje“¹, Irenos Kaberdovos „Pirmasis Internacionalas ir didžiosios emigracijos kairieji“², Marijano Tirovičiaus „Lenkų Demokratų draugija 1832—1863 m.“³, Ježio Boreišos „1848—1895 metų didžiųjų išėvių rate“⁴ ir „Lenkų emigracija po Sausio sukilimo“⁵ ir kt. Kadangi tuo metu lietuviai ar iš Lietuvos kilusieji emigrantai telkėsi į bendras su lenkais politines organizacijas, tai minėtuose darbuose tam tikra dalimi atsispindi ir lietuvių emigrantų veikla.

Valerijono Vrublevskio (1836—1908) konkrečiai veiklai emigracijoje bei Paryžiaus Komunoje yra paskirtas Vlodo Abramavičiaus (1909—1965)⁶ darbas bei bendras jo ir Vladimiro Djakovo⁷ darbas. Juose paminėtos kai kurių Paryžiaus Komunos dalyvių lietuvių pavardės, apibūdinta jų veikla. Tačiau iš tikrųjų iš Lietuvos kilusių komunarų buvo daugiau, negu minėtiesiems autoriams buvo žinoma.

Šiame straipsnyje, pasiremdami minėtąja literatūra bei publikuotais šaltiniais, pamėginsime apibūdinti lietuvių politinės emigracijos kiekybinę ir socialinę sudėtį, jos politinę, socialinę ir visuomeninę programą, motyvus, kurie atvedė juos į Komunos barikadas, nustatyti, kiek tai įmanoma, iš Lietuvos kilusių komunarų skaičių ir jų veikimą Paryžiaus Komunoje.

¹ K. Wyczańska, Polacy w Komunie Paryskiej 1871 r., Warszawa, 1957.

² I. Kaberdowa, Pierwsza Międzynarodówka i lewica wielkiej emigracji, Warszawa, 1964.

³ M. Tyrowicz, Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832—1863. Warszawa, 1964.

⁴ J. W. Borejsza, W kręgu wielkich wygnańców, 1848—1895, Warszawa, 1963.

⁵ J. Borejsza, Emigracja Polska po powstaniu styczniowym, Warszawa, 1966.

⁶ V. Abramavičius, Valerijonas Vrublevskis, V., 1958.

⁷ В. Е. Абрамовичюс, В. А. Дьяков, Валерий Врублевский, М., 1968.

1. Emigrantų sudėtis

Tiek iki 1863 m. sukilimo, tiek ir po jo Lietuvos, Baltarusijos, Lenkijos ir Vakarų Ukrainos politiniai emigrantai vyko į įvairias šalis, tačiau daugiausia į Prancūziją, kurios sostinė Paryžius buvo emigracijos sostinė. Prancūzijoje, Šveicarijoje, Italijoje, Vokietijoje, Belgijoje, Anglijoje, Turkijoje, Rumunijoje ir kitur (ne Europoje) po 1863 m. sukilimo buvo 8000 vadinamųjų naujųjų emigrantų, neskaiciuojant emigravusių po 1830, 1846, 1848 m. ir Krymo karo. Beveik pusė tų 8000, t. y. 3400, susitelkė Prancūzijoje. Kitose šalyse buvo tik po kelis šimtus emigrantų⁸. Apie 80 emigrantų dirbo Sueco kanalo statyboje.

Lygindami 1831 ir 1863 m. emigrantus, matome didelį skirtumą. 1831 m. emigrantus Prancūzija sutiko su ovacijomis. Emigrantų gretose buvo žymių aristokratų ir stambiu Lenkijos Karalystės valdininkų, aukštųjų karininkų. Tuo tarpu po 1863 m. į nedraugiškai nusistačiusią oficialiąją Prancūziją siūbtelėjo daugybė neturtigų emigrantų, neturėjusių jokio kito turto, išskyrus savo rankas. Tai buvo nusigyvenę bajorai, valstiečiai, amatininkai. Apie 20—25% šių emigrantų sudarė amatininkai, darbininkai, smulkioji buržuazija, laisvųjų profesijų miestiečiai. Valstiečiai sudarė 15—20%⁹. Jie iš karto pateko į sunkią materialinę padėtį, todėl griebėsi paprasčiausių darbų: tapo nekvalifikuotais darbininkais, amatininkais, nemaža valstiečių stėjo į kariuomenę. Daugeliui bajorų taip pat teko imtis neįprasto fizinio darbo. Būsimasis Komunos generolas V. Vrublevskis pradžioje, dar nesugijus sukilime sužeistai rankai, sukilėlio valstiečio nuo Šiaulių Adomo Bitės padedamas, Paryžiaus gatvėse uždeginėjo, gesino ir valė dujinius šviestuvus, vėliau spaustuvėje dirbo rinkėju, mokytoju ir kt. Susikūrusios įvairios šalpos organizacijos toli gražu negalėjo patenkinti emigrantų materialinių poreikių. Jų teikiamų mėnesinių pašalpų vos užtekdavo sumokėti už butą. Žinomas lietuvių literatas ir kalbotyrininkas Mikalojus Akelaitis (1829—1887), kuris buvo Paryžiuje įsikūręs jau seniai, 1867 m. šitaip pasiaiškino, kodėl jis negali atvykti į iškilingus pietus, skirtus iš Krokuvos atvykusio dailininko Jano Mateikos garbei: „1. Neturiu tinkamo apsirengimo — esu apiplyšęs, 2. pietūs, kaip man pranešta, vienam asmeniui kainuos 5 frankus, o aš nepajėgsiu tiek sumokėti, nes iš viso teturiu vos keletą grašių“¹⁰.

Panašioje padėtyje buvo daugelis emigrantų.

2. Lietuvių delegacija

Nustatyti, kiek emigrantų buvo iš Lietuvos ir tuo labiau, kiek iš jų buvo lietuvių, labai sudėtinga ir tuo tarpu, be specialių tyrinėjimų, neįmanoma. Pasinaudodami literatūra, bandėme bent apytiksliai nustatyti tuos skaičius. M. Tirovičius yra suregistravęs Lenkų Demokratų draugijos 1832—1863 m. laikotarpio narius. Iš viso jis jų rado 4450¹¹. Dalies iš jų kilimo vieta nežinoma. Atrinkome tuos, apie kuriuos žinoma, kad jie kilę iš Lietuvos. Tiesa, čia geografinė Lietuvos sąvoka nėra visai tiksli, nes daugelio asmenų gimimo vieta nurodyta netiksliai ir nevienodai, pvz., Lietuva, Žemaitija, Vilniaus gubernija, Vilniaus kraštas, Augustavo vaivadija ir pan. Iš šitaip geografiškai apibūdintos Lietuvos kilusių Lenkų Demokratų draugijos narių buvo 460, arba 10%. Ne visi

⁸ J. W. Borejsza, *Emigracja Polska po powstaniu styczniowym*, p. 41; plg.: V. Abramavičius, *min. veik.*, p. 64.

⁹ J. W. Borejsza, *Emigracja Polska po powstaniu styczniowym*, p. 46.

¹⁰ J. W. Borejsza, *Patriota bez paszportu*, Warszawa, 1970, p. 54.

¹¹ M. Tyrowicz, *min. veik.*, p. IX.

iš Lietuvos kilusieji emigrantai, pvz. ir M. Akelaitis, priklausė tai draugijai, todėl bendrasis kilusių iš Lietuvos emigrantų skaičius turėjo būti didesnis.

Apie iš Lietuvos kilusius emigrantus, atvykusius į Prancūziją po 1863 m. sukilimo, šiek tiek žinių suteikia ten veikusi regioninė organizacija. Paryžiuje atsidūręs nuo Taujėnų kilęs ir Pasvalyje gydytojavęs sukilimo pulkininkas Boleslovas Dluskis (1826—1905) suorganizavo Lietuvos ir Baltarusijos sukilėlių žemietiją. Jis sukvietė emigrantus iš buvusios Lietuvos—Lenkijos valstybės šiaurės rytų dalies, kurie „pagal jų kilimo vietą lietuviais vadinosi“¹². Į susirinkimą atvyko 223 žmonės. Jie išrinko 22 asmenų atstovybę, kuri oficialiai vadinosi *Lietuvių delegacija*. Iš pradžių Dluskis, kaip 1863 m. sukilimo organizacijos Lietuvių skyriaus komisaras, tvarkė ir vadinamąsias *Lietuvių lėšas*, t. y. pinigus, kurie sukilimo metu buvo surinkti Lietuvoje ginklams užpirkti ir buvo siunčiami Lietuvos sukilėlių agentui užsienyje—Paryžiuje Džiuzepi Achilui Bonoldžiui (1821—1871)¹³. Pastarasis perdavė šias lėšas Lietuvių delegacijai. Lietuvių delegacijos vadovu buvo išrinktas vilniškis Valerijonas Vrublevskis, emigracijoje žinomas „mylimo lietuvių vado“ vardu¹⁴. Lietuvių delegacijos sekretoriais iš eilės buvo radikalai Josifas Tokaževičius ir Aleksandras Vernickis (?—1871). Lietuvių delegacija (grupė) buvo gerai žinoma visiems emigrantams ir turėjo gerą vardą¹⁵. Į Lietuvos delegaciją pagalbos kreipdavosi įvairios grupės ir asmenys.

Lietuvių delegacijos sudėtis keitėsi. 1865.IX.22 d. Paryžiuje Lietuvių lėšų perimti susirinko 22 delegatai. Iš paskelbto delegatų sąrašo¹⁶ matyti, kad tai buvo demokratinis organas, nepripažįstantis luominių-socialinių skirtumų, jungęs išeivius iš Lietuvos ir Baltarusijos. Tarp kitų delegacijai priklausė ir valstietis A. Bitė, V. Vrublevskis, J. Tokaževičius, A. Baranovskis, žinomas literatas ir leidėjas A. Bartoševičius (1838—1886), A. Giedraitis (1841—1909), A. Vernickis ir kt. Kaip vėliau pamatysime, dalis šių delegatų atsидūrė Komunos gynėjų gretose.

B. Dlusčio sukviesto lietuviškos kilmės emigrantų susirinkimo 223 žmonių sąrašo neturime, ir sunku pasakyti, kiek ten iš tikrųjų buvo lietuvių. Yra žinoma, kad iš 22 delegacijos atstovų tik 5 mokėjo lietuviškai¹⁷.

¹² J. W. Borejsza, *Patriota bez paszportu*, p. 64.

¹³ Восстание 1863 года, *Материалы и документы, Восстание в Литве и Белоруссии 1863—1864 гг.*, М., 1965, p. 15—17.

¹⁴ J. W. Borejsza, *Patriota bez paszportu*, p. 59.

¹⁵ K. Wyczańska, *min. veik.*, p. 21.

¹⁶ J. W. Borejsza, *Emigracja Polska po powstaniu styczniowym*, p. 78. Pilnas delegatų sąrašas toks: Jonas Antonevičius, Antanas Baranovskis, Adomas Dominykas Bartoševičius, Adomas Bitė (Bitis), Juozas Bžezinskis, Antanas Giedraitis, Ignas Kurnevičius, Tamošius Kušleika, Severinas Karpuška, Stanislovas Laskovskis, Vincentas Lukaševičius, Zigmantas Mineika, Stanislovas Okinčičius, Aleksandras Paradovskis, Vaclovas Pšibilskis, Stanislovas Reinišas, Teodoras Savickis, Boleslovas Svolkenas, Antanas Tovis, Josifas Tokaževičius, Aleksandras Vernickis, Valerijonas Vrublevskis.

¹⁷ J. W. Borejsza, *Patriota bez paszportu*, p. 64.

Pačioje delegacijoje vyko gyvos diskusijos klausimu, kaip apibūdinti lietuvišką kilmę. Kilo klausimas, kas gi gali dabar nurodyti Lietuvos sienas. Ar pripažinti tas, kurios buvo gediminaičių laikais 1386 m. Vienas buvo gimęs Varšuvoje, o gyveno Vilniuje, kitas iš Vilniaus buvo persikėlęs Varšuvon. Delegacijai buvo sunkumų su kilusiais iš Augustavo vaivadijos ir Volynės. Daugelis emigrantų iš viso nedalyvavo delegacijos rinkimuose, nes jie Lenkijos sienas nukėlė už Nemuno ir Bugo¹⁸.

Lietuvių delegacija ir bendrai lietuviai emigrantai politinės programos Lietuvos valstybingumo klausimu nekėlė, nors Baltarusijos ir Ukrainos atkūrimo klausimai emigrantų buvo svarstomi¹⁹. Todėl grynai autonominių ir savarankiškų nuo lenkų emigrantų organizacijų lietuviai nesteigė iki pat „Želmens“ draugijos susidarymo 1886 m. Jie priklausė įvairioms bendroms su lenkais organizacijoms. Viena iš stambiausių emigrantų organizacijų buvo Lenkų emigracijos susivienijimas, kuriam priklausė V. Vrublevskis, J. Tokaževičius, Jaroslavas Dombrovskis (1836—1871), Boleslovas Svventožeckis. Susivienijimo komiteto rinkimai parodė, kad daugumas emigrantų rėmė radikalių pažiūrų atstovus.

3. Emigrantų politiniai planai

Emigrantai, vos numalšinus 1863 m. sukilimą, nekantriai laukė naujos galimybės stoti į kovą kraštui išvaduoti. Daug vilčių jiems suteikė 1866 m. prasidėjęs Prūsijos—Austrijos karas. Demokratinė emigracija tikėjosi, kad Austrija, vienas pagrindinių Lenkijos atkūrimo priešų, subyrės nuo smūgių, kuriuos jai smogs karas ir kartu su juo kilsiantis imperijos tautų išsivadavimo judėjimas. Tuo tarpu Napoleonas III stojo Austrijos pusėn, nes pašonėje stiprėjančios Prūsijos vadovaujamos Vokietijos pergalė jam buvo nepalanki. Napoleonas III ir Prancūzijos vyriausybė artimai bendravo su caru Aleksandru II. Lenkų emigrantų politinei veiklai, galinčiai pakenkti Prancūzijos tarptautiniams santykiams, oficialieji Prancūzijos sluoksniai nepritarė, stengėsi ją paralyžiuoti. Prancūzijos policija sekė emigrantų veiklą ir bendradarbiavo su Rusijos agentais.

Dar daugiau emigrantams vilčių suteikė 1870 m. vasarą kilęs Prancūzijos—Prūsijos karas. Jie manė, kad karas taps europiniu konfliktu ir atvers jiems galimybes realizuoti savo planus. Skaudūs pralaimėjimai fronte privertė Prancūzijos vyriausybę kapituluoti. Karo metu buvo nuverstas Napoleonas III ir atkurta Respublika, kurios vyriausybei ir teko pakelti skaudžią karo pralaimėjimo našta.

Emigrantai, suartėję su prancūzų liaudimi, pergyveno dėl karinių Prancūzijos nesėkmių ir patys stojo ginti antrosios savo tėvynės. Jie

¹⁸ J. W. Borejsza, Patriota bez paszportu, p. 64.

¹⁹ K. Wyczańska, mn. veik., p. 26.

mėgino sudaryti atskirus emigrantų dalinius, tačiau vyriausybė to neleidė. Emigrantams buvo leista bendra tvarka stoti į Nacionalinės gvardijos dalinius, dėvėti prancūzišką uniformą. Daugelis emigrantų stojo į Nacionalinę gvardiją Paryžiuje ir gynė ją nuo priartėjusio ir miestą apsupusio priešo. Tarp pirmųjų Nacionalinės gvardijos savanorių buvo V. Vrublevskis, Konstantinas Dalevskis (1837—1871), Adolfas Kameneckis (1837—1871), Antanas Jasinskas (1822—1877).

4. Emigrantai-komunarai

Lenkų istoriografijoje visi emigrantai, o tuo pačiu Komunos dalyviai, kilę iš Lietuvos, Lenkijos, Baltarusijos ir Ukrainos, vadinami lenkais. Tautybėmis jie neskirstomi. Vieningos nuomonės istoriografijoje, kiek lenkais vadinamų žmonių dalyvavo Komunoje, nėra. Svyruojama tarp 400 ir 600. Vičanska laiko, kad jų buvo apie 400. Nepilnais duomenimis, iš Lietuvos kilusių arba lietuvių buvo 17: Šiaulių apskr. valstietis Adomas *Bitė*, Vilniaus italas muzikos mokytojas, literatas Džiuzepė Achilas *Bonoldis*, buvęs karininkas, kilęs iš Švenčionių apskr., Vladislovas *Brantas* (1836—1912), kauniškis, buvęs Maskvos universiteto studentas Ferdinandas *Burba*, vilniškis matininkas Konstantinas *Dalevskis*, kėdainiškis, iš kalėjimo pabėgęs sukilėlis ir Paryžiuje gamtos mokslus studijavęs Mykolas *Daugėla*, nuo Panevėžio kilęs valstietis, gydytojas Henrikas *Geršanskis* (1845—1930), Antanas *Jasinskas* (1822—1877)²⁰, raseinietis Adolfas *Kameneckis* (1837—1871), vilniškis gydytojas Konstantinas *Kaveckis* (1841 — po 1875), Apolonas *Koboska* (1835 ar 1843—?), žemaitis Antanas *Medekša*, Aleksandras *Matuševičius*, kauniškis buvęs Peterburgo universiteto studentas Viktoras *Paškovskis*, iš Vilniaus kilęs gydytojas Julijonas *Rimaševskis*, buvęs studentas Stanislovas *Slezeris* ir Valerijonas *Vrublevskis*.

Kai kurių iš jų dalyvavimas Komunoje dar nėra iki galo išaiškintas. K. Vičanska į abejotinu komunarų sąrašą įtraukė V. Brantą, K. Dalevskį, M. Daugėlą, H. Geršanskį ir A. Matuševičių²¹. Visai nemini A. Medekšos. V. Abramavičius dėl K. Dalevskio, M. Daugėlos ir A. Medekšos dalyvavimo Komunoje neabejoja²². V. Merkys mano, kad K. Dalevskis Komunoje nedalyvavo, tik ją rėmė ir versaliečių buvo sušaudytas atsitiktinai²³. Taigi dalis iš čia išvardintu 17 asmenų buvo tik Komunos rėmėjai ir joje tiesiogiai nedalyvavo. Tačiau galutiniam klausimo išaiškinimui reikia dar papildomų studijų.

²⁰ Mažojoje lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje (t. I, V., 1966, p. 677) nurodyta, kad A. Jasinskas žuvo Lietuvoje sukilimo metu. Plg. *Polski słownik biograficzny*, t. XI, Wrocław—Warszawa—Kraków, 1964, p. 27.

²¹ K. Wyczańska, *min. veik.*, p. 191—193.

²² V. Abramavičius, *min. veik.*, p. 80.

²³ V. Merkys, *Dalevskių šeima*, V., 1967, p. 207—213.

Visi 17 išvardintųjų buvo 1863 m. sukilimo dalyviai, dirbę konspiracinį darbą arba kovoję su ginklu. Bitė, Brantas, Dalevskis, Geršanskis, Jasinskas, Koboska buvo sukilėlių būrių vadai. Kai kurie jų — Kame-neckis, Koboska, Jasinskas, Dalevskis, Daugėla, Vrublevskis — jau iki Komunos tarnavo Prancūzijos kariuomenėje arba buvo Nacionalinės gvardijos savanoriai ir dalyvavo Prancūzijos—Prūsijos kare. Tarp kitko, lietuvių ir lenkų buvo abiejose fronto pusėse, nes Prūsijos kariuomenėje buvo Mažosios Lietuvos lietuvių ir Poznanės kunigaikštystės lenkų. Kai kurie į nelaisvę paimti lenkai perėjo pas emigrantus ir ko-vojo bendrai su komunarais.

Iš 17 paminėtųjų komunarų ar jų rėmėjų Vrublevskis buvo Komun-os ginkluotųjų jėgų generolas ir vadovavo pietų Paryžiaus įtvirtinimų gynybai. Vėliau, kai komunarai iš ten buvo išstumti, jis gynė Paryžiaus XIII rajoną. Vrublevskis emigrantų tarpe buvo laikomas geriausiu karo reikalų žinovu. Savo karinį talentą jis ir atskleidė, gindamas kairiakran-tį Paryžių ir XIII rajoną. Pabaigoje kovojo kaip kareivis ir tik paskuti-niu momentu užbėgo į namą, persirengė civilio drabužiais ir išsigelbėjo, pasilikęs dar kurį laiką Paryžiuje.

5 komunarai — Bonoldis, Kameneckis, Kaveckis, Koboska ir Matu-ševičius — buvo komunarų karininkai ir vadovavo atskiriems daliniams arba dirbo Vrublevskio štabe. Iš jų sumanumu ypač pasižymėjo Kame-neckis, kuris pradžioje dirbo Vrublevskio štabe, o vėliau vadovavo Mu-len-Sekveto (Moulin-Sequeto) redutui. Kaveckis buvo Nacionalinės gvar-dijos 202 bataliono vadas, vėliau papulkininkis „Turcos“ būryje arba gen. Bergereto dalinyje. Spėjama, kad jis priklausė J. Dombrovskio šta-bui. Koboska už veiklumą buvo atžymėtas 1871 m. gegužės 13 d. įsaky-me ir po 4 d. buvo pakeltas į paporučikius bei paskirtas Vrublevskio štabo karininku²⁴. Be to, kariniuose Komunos daliniuose kovėsi Bitė, Brantas, Burba, Daugėla, Slezėris, Jasinskas. Geršanskis ir Rimaševskis buvo gydytojai. Komunoje civilines pareigas turėjo Paškovskis, saugu-mo kapitonu dirbo Vincas Bušinskis, kuris 1863 m. Vilniuje vadovavo sukilėlių baudžiamajam daliniui, vykdžiusiam nuosprendžius išdavi-kams²⁵.

Iš minėtųjų komunarų ar jų rėmėjų tris — Dalevskį, Daugėlą, Kame-neckį — versaliečiai sušaudė. Bonoldis mirė nuo žaizdų, Brantą nukovė. Burba pateko į nelaisvę. Nežinomas Bitės likimas. Kiti buvo tardomi arba nuteisti už akių bei ištremti.

²⁴ K. Wyczańska, min. veik., p. 170; Polski słownik biograficzny, t. XII, Wroc-ław—Warszawa—Kraków, 1966—1967, p. 246. Paryžiaus revoliucinių klubų veikėja, mo-terų laikraščio „Journal des Citoyennes“ redaktorė ir komunarams padėjusi organizuoti Monparnaso rūmų gynybą Kavecka-Ladojska yra K. Kaveckio žmona (Polski słownik biograficzny, t. XII, p. 245).

²⁵ V. Abramavičius, min. veik., p. 80.

5. Emigrantų — Komunos dalyvių visuomeninės-politinės pažiūros

Vienas sudėtingiausių šios temos klausimų yra išsiaiškinti, kokie motyvai paskatino Lietuvos išeivius įsijungti į Komunos veiklą ir gynybą, užimti gana atsakingus Komunos gynybos postus. Analizė rodo, kad atsakymas į šiuos klausimus tiesiogiai susijęs su išeivijos visuomeninėmis politinėmis ir socialinėmis pažiūromis. Kaip toliau pamatysime, dalyvavimą Komunoje iš dalies lėmė ir jų vadų — generolų J. Dombrovskio ir V. Vrublevskio — pozicijos. Jų politinės ir socialinės pažiūros išnagrinėtos labiau negu bet kurių kitų komunarų ir padeda daug ką geriau suvokti. Tyrinėtojai tvirtina, kad Dombrovskio ir Vrublevskio pažiūros buvo panašios.

Kalbant apie Lietuvos išeivių politines ir socialines pažiūras, tenka prisiminti tuos kontrastus, su kuriais jie susidūrė emigracijoje. Jų gimtasis kraštas buvo agrarinis, be didelių miestų ir jie iš jo išsinešė tik agrarinio klausimo supratimą. Tuo tarpu emigracijoje jie susidūrė jau su išsivysčiusio kapitalizmo problemomis, su darbininkų klasės problema. Po to, kai I Internacionalas 1864 m. iškėlė Lenkijos klausimą, daliai emigrantų paaiškėjo, kas buvo jų tikrasis sąjungininkas. Tačiau dar ne viskas buvo aišku ir suprantama, ypač orientuojantis į savo krašto jėgas. Valstiečiai jau buvo paleisti iš baudžiavos ir reikėjo ieškoti naujų politinių ir socialinių problemų, kuriomis pasirėmus būtų galima patraukti liaudį į išsivadavimo kovą.

J. Dombrovskio ir V. Vrublevskio dalyvavimą Komunoje nulėmė jų politiniai-visuomeniniai įsitikinimai. J. Dombrovskio pažiūras geriausiai atskleidžia jo credo, kurį jau po jo mirties paskelbė jo brolis Teofilis (1842—?): „Mes, lenkai, į visus politinius klausimus žiūrime iš Lenkijos pozicijų. Pirmąja mūsų mintimi ir klausimu visuomet buvo, kokia iš to bus nauda Lenkijai? Stodami į Paryžiaus revoliuciją, vertiname ją kaip socialinę revoliuciją, kuriai pavykus galima išjudinti visą šiandien esančią Europoje padėtį. Ar galėjo Lenkija tuo atveju ko nors netekti? Ne! Laimėti? Viską. Ta mintis buvo bendra visiems lenkams, kovojusiems su revoliucijos vėliava... Juk mes kovojame už jų ir už savo laisvę...“²⁶

Iš šito credo matyti, kad Dombrovskis vertino ir tikėjo ta Prancūzijos socialine jėga, su kuria drauge jis kovėsi prieš versaliečius. Prancūzijos revoliucijos pergalę jis laikė visos Europos ir savo krašto demokratinių jėgų pergale. Tokių pačių tautinių ir radikalių visuomeninių pažiūrų, matyt, laikėsi daugumas pažangiųjų emigrantų. Tai iš dalies patvirtina ir Lenkų socialdemokratinio komiteto susidarymas. Šis komitetas organizavo Laisvųjų lenkų šaulių batalioną, kuris kovėsi, gindamas Komuną²⁷.

Įstudomas į Komuną, J. Dombrovskis patraukė ir kitus radikaliuosius. Jo pavyzdžiu pasekė ir V. Vrublevskis, kuris iš pradžių nuo Komunos

²⁶ K. Wyczańska, min. veik., p. 92.

²⁷ Ten pat, p. 93.

laikėsi atokiai. Iš užsieniečių emigrantų, dalyvavusių Komunos veikloje, daugumą sudarė išeiviai iš Lenkijos, Lietuvos, Baltarusijos ir Ukrainos, gausumu užėmę II vietą (po belgų)²⁸.

V. Vrublevskis, kaip jis pats teigė, buvo demokratas įsitikinimais, dvasia ir krauju, praeitimi ir veikla sukilimo išvakarėse. „Aš negaliu nei gyventi, nei mirti už kitokią Lenkiją,— pareiškė jis,— kaip tą, kurioje žmogaus engimas žmogaus užleis vietą laisvės, proto ir teisės pergalei... „Viskas liaudžiai per liaudį“. Šis lozungas yra ne tik mūsų tėvynės politinis idealas, bet ir priemonės jam įgyvendinti“²⁹.

„Viskas liaudžiai“, Vrublevskio įsitikinimu, reiškė asmens ir kolektyvo laisvę, o „viskas per liaudį“ — reiškė liaudies masių sukilimą prieš bet kokią prievartą ir vergiją. Pagrindiniu revoliucionieriaus uždaviniu Vrublevskis laikė masių revoliuciją, kuri turinti suteikti liaudžiai moralinę ir materialinę gerovę. Būdamas demokratas, jis nesuprato klasių kovos, nematė tos jėgos, kuria remiantis buvo galima išvaduoti savo Tėvynę. Tuo pasireiškė jo ribotumas. Tačiau, iš kitos pusės, jis palaikė ryšius su I Internacionalu, o vėliau jame atstovavo lenkams.

Demokratinės pažiūros ir tikėjimas liaudies jėgomis buvo būdingi ir kitiems Lietuvos išeiviams. 1870 m. vasarą (liepos 15) Ciuriche išėjo vienas numeris trimis kalbomis pavadinto, tačiau tik lenkiškai skelbiamo emigrantų laikraščio „Zmowa — Kuopos susitarimas — Hromadzki zhorwor“. Šį laikraštį redagavo ir leido J. Tokaževičius, bendradarbiaujant Medekšai ir Kazimierui Rožalovskiui. Prie šio laikraščio leidimo prisidėjo ir M. Akelaitis. Laikraštyje buvo išdėstyta jo leidėjų visuomeninės politinės pažiūros: „Atmetame ir smerkiame visokias institucijas, kuriomis remiasi dabartinė visuomeninė santvarka, kadangi ji atneša nelaisvę, tamsumą ir skurdą milijonams. Tuo būdu, turime prieš akis ginkluotą liaudies sukilimą prieš tuos, kurie tą santvarką sąmoningai gina, turime prieš akis revoliuciją“³⁰.

Jie, žinoma, turėjo galvoje liaudinę, o ne socialistinę, revoliuciją. Tačiau būtent jų tikėjimas liaudies masėmis ir vedė juos į bendrą su Komuna kovą prieš versaliečius.

Ir tie išeiviai iš Lietuvos, kurie neprisidėjo prie Komunos, kiek žinoma, buvo pažangių pažiūrų. M. Akelaitis laiške Vincentui Karotinskiui rašė: „Kai dėl mano politinių įsitikinimų, tai esu nuosaikus respublikonas“. 1863 m. sukilimo dalyvis emigrantas Vladislovas Dembskis (1831—1913) pritarė Komunai, nors joje ir nedalyvavo. Kokių pozicijų Komunos atžvilgiu laikėsi kiti išeiviai iš Lietuvos, žinių nėra.

Vienas iš motyvų, kurie paskatino Lietuvos išeivius prisijungti prie Komunos, buvo jų ankstyvesni ryšiai ir bendradarbiavimas su V. Vruble-

²⁸ J. W. Borejsza, W stulecie wojny francusko-niemieckiej i Komuny Paryskiej, Przegląd historyczny, t. LXII, z. I, 1971, p. 16.

²⁹ А. Я. Лурье, Портреты деятелей Парижской Коммуны, М., 1956, p. 368—369.

³⁰ V. Abramavičius, Paryžiaus lietuvių draugija „Želmuo“ ir jos biblioteka, Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų Mokslo darbai, Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai, t. III, V., 1963, p. 150.

levskiu, žinomu lietuvių vado vardu. Jis buvo didelis autoritetas visiems emigrantams ir tuo labiau Lietuvos išeiviams. Jo pozicija Komunos atžvilgiu buvo vadovas ir kitiems radikaliems emigrantams. Yra žinoma, kad V. Vrublevskis, tapęs Komunos generolu, savo štabe ir daliniuose sutelkė artimiausius sau emigrantus, kaip A. Vernickį, D. Bonoldį, A. Koboską, A. Kameneckį ir kt. Matyt, jo daliniuose kovėsi ir A. Bitė bei M. Daugėla. Tai vis žmonės, kurie anksčiau buvo daugiau ar mažiau susiję su Lietuvių delegacija, su jos vadovu V. Vrublevskiu. Yra žinoma, kad kai kas iš emigrantų — Komunos karininkų, iki tol tarnavusių Nacionalinėje gvardijoje, Komunos pradžioje norėjo išeiti dimisijon, nes nenorėjo kištis, kaip jie sakė, į Prancūzijos vidaus reikalus, tačiau, V. Vrublevskio paraginti, prisidėjo prie jos.

Socialinės komunarų kilmės negalima laikyti svarbiu veiksmu, paskatinusiu juos stoti į Komuną, nes nežinome kilmės emigrantų, kurie neprisidėjo prie Komunos. Apgultame Paryžiuje nekvalifikuotą darbą dirbusių išeivių ekonominė padėtis ypač pasunkėjo. Tarnaudami Nacionalinėje gvardijoje, jie užsitikrino pastovų atlyginimą ir savo šeimų išlaikymą, jie betarpiškai suartėjo su Paryžiaus varguomene, darbininkais, perėmė jų nuotaikas. Internacionalinė kova nebuvo naujas dalykas, ji jau turėjo tradicijas, išaugusias dar tėviškėje XIX a. I pusėje.

Svarbu buvo ir tai, kad Komunos dalyviai buvo tautinio išsivadavimo sąjūdžių dalyviai, su ginklu rankose jau prieš tai kovoję už laisvę. Didžioji dalis Lietuvos, Baltarusijos ir Lenkijos išeivių komunarų buvo jauni žmonės. K. Vičanska nurodo, kad 50% iš 103 išaiškintų išeivių Komunos dalyvių buvo 16—30 m., o 30% — 30—40 m. amžiaus³¹.

Iš viso, kas pasakyta, matyti, kad Lietuvos išeiviai, nepriklausomai nuo jų socialinės kilmės, dalyvaudami Paryžiaus Komunoje ir gindami ją, vylėsi, kad, remdamiesi prancūzų liaudimi, darbininkais ir pirmąja darbininkiška valstybe, ateityje suduos smūgį visoms reacinėms Europos valstybėms ir atneš laisvę savo kraštui. Šis tikėjimas suteikė jiems jėgų nepaprastam narsumui ir pasiaukojimui mūsųose už Komuną.

ЛИТОВСКИЕ ЭМИГРАНТЫ В ПАРИЖСКОЙ КОММУНЕ

А. А. ТИЛА

Резюме

В деятельности и защите Парижской Коммуны приняли участие представители разных народов, среди которых были и эмигранты из Литвы. По неполным данным, среди коммунаров их было 17: Адомас Бите (1827—1884), Джозефе Бонольди (1821—1871), Владислав Брант (1836—1912), Фердинандас Бурба, Валерьян Врублевский (1836—1908), Константин Далевский (1837—1871), Миколас Даугела, Генрих Гершанский (1845—1910), Адольф Каменецкий (1837—1871), Константин Кавецкий (1841 — после 1875), Апполон Кобоска, Антанас Мядякша, Александр Матушевич, Виктор Пашковский, Юльян

³¹ K. W y c z a ņ s k a, min. veik., p. 77.

Римашевский, Станислав Слезер и Антон Ясинский (1822—1877). Все они были участниками восстания 1863 г. в Литве. Бите, Брант, Далевский, Гершанский, Кобоска, Ясинский были командирами повстанческих отрядов. Во время Коммуны В. Врублевский был генералом войск Коммуны и руководил защитой от версальцев укреплений юга Парижа, позже защищал XIII район Парижа. Офицерами войск Коммуны были Бонольди, Каменецкий, Кавецкий, Кобоска и Матушевич. В особенности при защите Коммуны отличился Каменецкий, Гершанский и Римашевский, в качестве врачей ухаживали за ранеными, с оружием в руках боролись Бите, Брант, Бурба, Даугела, Слезер, Ясинский. Гражданскую должность в Коммуне занимал Пашковский.

Принимая участие в Коммуне и защищая ее от буржуазии, эмигранты-коммунары стремились совместно с французским рабочим классом, первым государством рабочих нанести удар реакционным силам Европы и освободить свою Родину. Они боролись под лозунгом «За вашу и нашу свободу».